

УДК 061.233.055.2(477.83-25)Основа“1943/1944”

“БЮЛЕТЕНЬ” – ОРГАН ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ “ОСНОВА” У ЛЬВОВІ В 1943–1944 рр.: ІСТОРИКО-ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Рената САМОТИЙ

*Національний університет “Львівська політехніка”, Науково-технічна бібліотека,
вул. Професорська, 1, м. Львів, 79013, Україна, тел. (032) 258-26-62,
ел. пошта: rsamotyj@gmail.com*

У статті проведено джерелознавче дослідження “Бюлетеня” – органу товариства українських студентів “Основа” на Технічних фахових курсах, який виходив протягом 1943–1944 рр. Здійснено аналіз змісту газетних матеріалів.

Ключові слова: товариство “Основа”, Технічні фахові курси, Львівська політехніка, видавнича діяльність.

Реконструкція та вивчення маловідомих періодичних видань і залучення їх до наукового обігу є актуальним питанням для сучасних істориків та фахівців із соціальних комунікацій. Одним із таких видань є “Бюлетень” – орган товариства українських студентів “Основа”, який виходив у Львові під час Другої світової війни.

У статті використано унікальні матеріали з особистого архіву колишнього студента Політехніки Романа Волчука, головного редактора періодичного видання “Бюлетень”. Це люб’язно надані автору цієї статті копії випусків бюлетенів та інші матеріали про діяльність Пресового бюро товариства українських студентів “Основа” на Технічних фахових курсах* у роки німецької окупації, а також його спогади в книзі “Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня”¹.

Джерелознавча цінність видання не викликає сумнівів. Щоденна або щотижнева преса, документуючи всі важливі епізоди, вміщує велику кількість цінної інформації. “Бюлетень” мав обсяг 2–4 сторінки, видавався під егідою Організації праці українських студентів ім. А. Коцка і Громади українських студентів Політехніки “Основа”². Пресове бюро працювало у важких умовах німецького окупаційного режиму протягом червня 1943 – березня 1944 рр. Останній, 25-й, випуск з’явився 13 березня 1944 р. Упродовж зазначеного періоду вийшло близько 8500 примірників видань на “цикло-стили”. Сьогодні єдиний в Україні примірник “Бюлетеня” (№ 19 за 1943 р.) зберігається у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка³.

Повертаючи до наукового обігу збережені числа “Бюлетеня”, ми зможемо не лише відновити події давно минулих років, а й відчутти атмосферу студентського життя воєнного Львова, його будні й свята, проблеми й досягнення.

---

* Таку офіційну назву мала в той час Львівська політехніка.

¹ Волчук Р. *Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня*. – Київ: Критика, 2002. – 175 с.

² *Бюлетень* / Організація праці українських студентів ім. А. Коцка; Громада українських студентів Політехніки “Основа”. – [Львів], 1943–1944. [Обсяг: 2–4 с.; 25 чис., з машинопису, ротатор].

³ Курилович К. *Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження* / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, Відділ Україніки, “НДЦ періодики”: У 2 т. – Львів, 2007. – Т. 1: А–М. – С. 73.

18 травня 1942 р. 300 студентів розпочало перший день навчання на Фахових технічних курсах. З метою підтримки і захисту українського студентства в умовах окупації, у Львові в червні 1942 р. створено Об'єднання праці українського студентства (ОПУС). Близько тридцяти українських студентів з передвоєнних років із Союзу українського студентства, згуртованих у секції техніків "Основа", стали активом об'єднання – "Громади студентів політехніки", що увійшла до складу ОПУСу. Протягом місяця до організації вступило багато студентів, які записалися на навчання на Фахові технічні курси. Вже на кінець липня 1942 р. "Основа" нараховувала у своїх лавах 146 студентів.

Громада розгорнула організаційну роботу. Протягом року проводилися засідання, організаційні збори окремих факультетів, заслуховувалися реферати, велася робота з першокурсниками. У товаристві відкрили бібліотеку, її фонд складав понад 500 одиниць зберігання. Через рік товариство об'єднувало вже 368 осіб, тобто 90 % українських студентів-техніків. Головою товариства був спочатку доцент кафедри металознавства М. Корчинський. На початку березня 1943 р. у "Основі" відбулися реорганізаційні зміни. Головою товариства обрали Романа Галібея. З липня 1943 р. в "Основі" став головувати Борис Захарків. Цей період діяльності товариства став найбільш діяльним і плідним. За німецької окупації у товаристві "Основа" було майже 700 членів.

Протягом 1942 р. "Громада студентів політехніки" провела сім загальних засідань, заслухала три наукові реферати, відбулося шість організаційних засідань окремих факультетів, чотири інформаційні наради зі студентами перших курсів. Крім цього, покладено початок власній бібліотеці, видано довідник для вступників, створено науковий авіаційний гурток, два допоміжні курси (нарисної геометрії, математики), проведено чотири спортивних походи, сектор культурно-освітньої роботи налагодив зв'язки з міським "Українським освітнім товариством".

Одним із невід'ємних і важливих елементів статутної культурно-освітньої діяльності організації українських студентів Політехніки впродовж усієї її історії була видавнича робота. Продовжуючи традиції початку ХХ століття, у товаристві відновили видавничу діяльність.

У цей час у складі культурної комісії організували пресовий відділ, який отримав назву Пресове бюро. Як згадує у своїх спогадах Р. Волчук, його керівник і редактор: "Думка заснувати пресове бюро виникла після проголошення в травні 1943 року набору до "дивізії Галичина", коли проявилася велика розгубленість і неоднотайність реакцій львівського студентства – від ентузіазму до ворожости щодо цього почину. Пресове бюро, на думку його ініціаторів, мало допомогти у викристалізуванні цих розбіжностей. Бюлетені "Основи" були першою спробою зв'язку проводу ОПУС із членством за допомогою друкованого слова. Пізніше почав появлятися "Вісник" ОПУС та бюлетені інших громад"⁴.

З різних рубрик Бюлетеня можна довідатися про перебіг видавничої роботи у товаристві – "Основа" видавала стінну газету під назвою "Досвітні вогні" (ч. 2) випускала рідвяні листівки (ч. 20), а в ч. 9 було, наприклад, таке оголошення: "Пресове бюро "Основи" видало довідник для вступників на Технічні фахові курси. Можна його одержати в домівці".

Влітку 1943 р. праця студентської громади велася в напрямку пропаганди технічних студій. Для цього готувалися інформаційні статті і подавалися до редакцій газет "Львівські вісті" та "Краківські вісті". Продовжуючи традиції пропаганди тех-

⁴ Волчук Р. *Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня...* – С. 103.

нічної освіти серед української молоді, актив товариства “Основа” організував виставку студентських робіт, яку відвідало чимало випускників гімназій.

Значною подією став випуск “Довідника для Вступників” обсягом 8 сторінок, в якому “подано всякі інформації про технічні студії у Львові”. Наклад видання склав 600 примірників. Довідник розіслали до дирекцій українських гімназій, а також роздавали усім бажаючим. Окрім того, “Для товаришів I триместру видано з початком вересня [1943 р.] спеціальний БЮЛЕТНЬ, в якому вказано на завдання й обов’язки нових студентів та подано ряд завваг відносно студій” (ч. 9).

На “сходинах” товариства “Основа” та на загальних студентських вечорах, організованих ОПУС, відбувалися дискусії, обговорювалися доповіді на світоглядні й ідеологічні теми, а редакція “Бюлетеня” зі свого боку приділяла їм багато уваги. На сторінках цього видання оперативно з’являлися рецензії та повідомлення про зміст доповідей і рефератів, які виголошували І. Лисяк-Рудницький, Д. Добрянський та ін., і де висвітлювалися погляди теоретиків української політичної думки М. Драгоманова, В. Липинського, Д. Донцова.

Не меншу увагу в дискусіях приділяли й обговоренню історичних тем. Яскравим прикладом є повідомлення у “Бюлетені” про Гайдамаччину С. Заставного (ч. 11), а також доповіді, виголошені відомими науковцями, – “Княжі городи” Я. Пастернака (ч. 13), “Роля Галичини в історії України” А. Терлецького (ч. 16), “Українська етнографічна територія” В. Кубійовича (ч. 19).

На студентських “сходинах” порушувалися суспільно-політичні питання: “Націоналізм, нація, держава” (ч. 3), “Розвиток української політичної думки” (ч. 7), “Виродження і відродження інтелігенції” (ч. 12). Популярними були виступи, які торкалися філософської тематики: “Комуністичний світогляд” (ч. 4), “Філософія і світогляд” (ч. 17), доповідь “Про Сквороду” (ч. 10), “Світогляд 30-х років” (ч. 18).

Керівництво провуду ОПУС та товариства “Основа” надавало великого значення інформуванню членів організацій про історію і поступ світової та української науки. З цією метою було виголошено низку доповідей. У “Бюлетені” вміщено інформацію про такі заходи: “Про політичну економію” (ч. 15), “Простір і час у сучасній фізиці” (ч. 17), “Розвиток науки про атом” Є. Парасюка (ч. 20), “Економічна характеристика України” Р. Димінського (ч. 20), реферат книги М. Туган-Барановського “Політекономія” А. Музики (ч. 15). Нагальні проблеми студентського життя, інформація про діяльність ОПУС і товариства “Основа”, а також низка важливих дискусійних питань, які виникали у процесі роботи і потребували публічного обговорення – усі ці теми знаходили своє висвітлення у тижневику. На сторінках “Бюлетеня” з’являлися повідомлення про “Загальний з’їзд українських студентів в краю” (ч. 3); протекцію Андрія Шептицького громадським студентським об’єднанням (замітка “Студенти у екс. митрополита Андрія”); визначалися поточні завдання у роботі товариства: “Праця “Основи” під час літніх ферій” (ч. 9), “Суть нашої праці” (ч. 16). Публікувалися й інформаційні матеріали про події та заходи, організовані товариством: “Чужина очима українського студента” (ч. 12), “Студентський авторський вечір” (ч. 17), “Що робила “Основа” в біжучому триместрі” (ч. 18), “Андрієвський вечір” (ч. 20).

“Бюлетень” оперативно відгукувався і давав свою оцінку окремим важливим суспільним подіям, зокрема, загибелі 11 вересня 1943 р. професора Андрія Ластовецького (“Болюча втрата”, ч. 9), або масовій еміграції інтелігенції, робітників і селян зі сходу України на Захід восени 1943 р. (“Наші брати у Львові”, ч. 10).

Найбільше уваги приділялося питанням формування культурних, світоглядних і духовних засад студентства, а також виховання громадянської позиції, “розуміння ваги

спільної зорганізованої праці”, “почуття спільноти всіх членів студентської громади” (Волчук Р. “Що ми розуміємо під “суспільним виробленням”, ч. 16). Яскраво ілюструють це публікації “Про нашу поставу” (ч. 4), “Дещо про наше духовне обличчя” (ч. 11), “Наш всеукраїнський марш” (ч. 12), “Чого нам потрібно” (ч. 15), “Про культуру” (ч. 20).

Перегляд випусків “Бюлетеня” засвідчив, якої великої ваги його видавці надавали виконанню безпосередніх студентських обов’язків у навчанні та підвищенні наукового і фахового рівня – це знайшло своє відображення у публікаціях “Дещо про наукові справи” (ч. 3), “Не забувати про головне” (ч. 17). Значне місце у передових матеріалах відводилося висвітленню організаційної роботи товариства “Основа”, звітам про її діяльність, обговоренню недоліків; ставилися завдання і містилася програма їх виконання у статтях, автором яких був Р. Волчук: “Про працю зв’язкових “Основи” (ч. 2), “Ще про завдання і працю “Основи” (ч. 5), “Що зробила “Основа” в біжучому триместрі?” (ч. 19).

Провід ОПУС ставив перед українським студентством завдання продовжувати традиції просвітницької діяльності української інтелігенції на селі. З цією метою пропонувалася програма заходів для студентів, які на час літніх канікул виїжджали до сіл. У статті Р. Волчука “Студент на селі” (ч. 7) наголошувалося: “...багато чого може зробити студент своїм організаційним досвідом та запалом до праці. Те саме й у спортивній ділянці. Зацікавити сільську молодь спортом, зорганізувати дружину відбиванки чи копаного м’яча – не так то важко. Студент може зайнятися сільським хором, драматичним чи танцювальним гуртком. Свої інтелектуальні здібності може використати в рефератах і гутірках”.

Темі організації фізичного виховання та спорту серед студентської молоді присвячено низку передовиць: “Український студент і тіловиховання” (ч. 9), “Наш всеукраїнський марш” (ч. 12), “Тіловиховна робота серед студентства” (ч. 18).

Публікація жартів та критичних заміток, яким відвели невелику рубрику, стала цікавою знахідкою колективу редакції. Зауважені гострим оком та описані “веселим” олівцем деякі вади дискусійних вечорів: “Кажуть, що дискусійні вечори “Основи” траплять на вазі стільки, скільки важить кожночасна дискусійна вода (прикладення закону Архімеда)” (ч. 17). Питання порушень дисципліни обговорили у замітці “Дещо про нашу організаційну справність” (ч. 18), недостатній рівень організації товариських вечорів тощо критикували у гумористичній замітці “Мимоходом” (ч. 20).

У інформаційному виданні для студентства значне місце відводилося рубрикам з оголошеннями, кожна із власною назвою: “Імпрези “Основи” (ч. 3, 4), “Студентське життя в біжучому тижні” (ч. 9), “Програма імпрез в біжучому тижні” (ч. 10), “Чи знаєш, що...” (ч. 11) та ін. З цих рубрик можна довідатися про діяльність студентських товариств, наявність в осередку ОПУС укомплектованої бібліотеки для студентських громад Львова (“Про науково-технічну бібліотеку товариства “Основа”, ч. 10), створення різних гуртків: хорового, танцювального тощо.

Характерним для “Бюлетеня” було вміщення оголошень про конкурси та інші культурні заходи, які організував провід товариства. Так, тут надруковано повідомлення про “Фотографічний конкурс на світлини із студентського життя” (ч. 10), поетичний “Студентський авторський вечір” (ч. 17), влаштований секцією студенток “Андрієвський вечір” (ч. 20). Багато цікавого про діяльність громади студентського товариства “Основа” можна довідатися з матеріалів рубрики “Різне”: це повідомлення про вихід та зміст свіжих випусків стінної газети “Досвітні вогні” (ч. 1, 3, 15, 18, 20) та “Фотовітрини” (ч. 10, 20), які випускало товариство, його видавничу діяльність,

культурно-освітні заходи та вечори в інших товариствах, наприклад, у “Медичній громаді” (ч. 1) та ін.

Значну увагу актив студентського товариства “Основа” приділяв навчанню та науковій роботі. Відповідної постійної рубрики в “Бюлетені” не існувало, але ці питання порушувалися у матеріалах п. з. “З праці наших наукових гуртків” (ч. 18), про це йшлося також в оголошеннях, наприклад, про самопоміч із різних навчальних дисциплін (ч. 16).

Провід студентського товариства надавав великого значення інформуванню своїх членів про друки інших громадських організацій. З цією метою у тижневику запровадили рубрику “Огляд преси”. Так, у “Бюлетені” (ч. 10) був огляд свіжого числа часопису “Студентський прапор”, в якому наголошено на цікавих матеріалах та їх авторах. У рубриці “Що пишуть інші” розповідали про матеріали, надруковані в інформаційному листку “Медичної громади”. Редакція запропонувала своїм читачам дискусійну тему про сенс життя і місце молодого людини у світі (ч. 19). Під рубрикою “Обговорення “Студентського прапора”” (ч. 18) надруковано повідомлення про дискусію, яка точилася на зборах студентських громад. Жваве обговорення актуальних питань, які вирували у студентському середовищі, вимагало негайного їх висвітлення у молодіжній пресі. Також висловлювалися критичні зауваження про актуальність інформації на сторінках часопису, відсутність цікавих публікацій, побажання вміщувати на сторінках часопису літературні твори студентів, оскільки, як було зазначено в одному з чисел, “це ще не студентський журнал, тільки журнал для студентів, участь у ньому авторів-студентів рідше замала”.

Не бракувало у “Бюлетені” і закликів. Вони виконували різноманітні функції: “Друже! Стань активним членом Українського Студентського Спортивного Клубу!” (ч. 9), “Не забудь про свій обов’язок! Зголоси негайно своєму зв’язковому свою готовність працювати в станиці допомоги евакуйованим східним українцям!” (ч. 10), “Жовтень – місяць книжки. Відвідай бібліотеку ОПУС!” (ч. 11), “Чи ти віддав уже всі свої вправи й рисунки? Чи здав в останньому часі якийсь іспит?” (ч. 17) тощо. Оскільки фінансові труднощі обмежували наклад “Бюлетеня”, то в кожному числі друкувався заклик: “А тепер дай цей бюлетень своєму товаришеві!”.

На окрему увагу заслуговує восьмий випуск “Бюлетеня” за 21 липня 1943 р., наклад якого був конфіскований у редакції з ідеологічних міркувань студентами-членами ОУН (про цю подію згадує Р. Волчук)⁵. У цьому випуску було надруковано репортаж “Прощаємо друзів” з вечора, який відбувся у студентському гуртожитку. Після закінчення семестру група студентів-політехніків зголосилася на заклик записатися добровольцями у дивізію “Галичина”. Саме цій події і було присвячено урочисті збори.

У ч. 5 “Бюлетені” було опубліковано “Організаційну схему “Основи”. У тижневику також повідомляли про різноманітні організаційні зміни, які відбувалися у товаристві, наприклад, читаємо: “Автомобільний гурток “Основи” перемінюється в авіаційний – розлітається” (ч. 7).

У рубриці “Чи знаєш, що...” “Бюлетеня” (ч. 10) подано інформацію, що “Основа” має власну бібліотеку фахових книжок і підручників. Це видання є також цінним джерелом інформації про організацію навчання на Технічних фахових курсах. У статті “Інавгурація академічного року” читаємо: “В днях 17 і 18.10 відбулася інавгурація академічного року 1943/44. В неділю 17.10 була відправлена в Преображенській

⁵ Волчук Р. *Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня...* – С. 109, 110.

Церкві архірейська Служба Божа в наміренні українського студентства. В понеділок 18.10 відбулася святочна академія в Оперному театрі. Відкрив її Провідник ОПУС-у др. Лончина, слово до молоді від українських професорів сказав проф. А. Вертипорох, від імені студентів говорив т. Манюх. В мистецькій частині вечора брали участь солісти та декляматори – члени ОПУС-у” (ч. 12).

Отже, для нас кожне число “Бюлетеня” є важливим джерелом інформації, по-перше, про діяльність Технічних фахових курсів; по-друге, про особливості, зміст і напрямки роботи студентського товариства, його структуру, тонкощі організації й управління громадою, а також детальним літописом студентського життя у складний період української історії.

**“BIULETEN” – A PERIODICAL OF THE UKRAINIAN STUDENT
SOCIETY “OSNOVA” IN L’VIV IN 1943–1944:
HISTORICAL AND SOURCE-STUDY RESEARCH**

Renata SAMOTYI

*Scientific Technical Library of L’viv Polytechnic National University,
1, Profesors’ka Str., L’viv, 79013, Ukraine, tel. (032) 258-26-62,
e-mail: rsamotyj@gmail.com*

The article provides the source-study research of “Biuletен”- a periodical published by the Ukrainian student society “Osнова” at the technical vocational courses in 1943–1944. The analysis of the content of the newspaper articles has been carried out.

Key words: society “Osнова”, technical vocational courses, L’viv Polytechnic University, publishing activities.

**“БЮЛЕТЕНЬ” – ОРГАН ОБЩЕСТВА УКРАИНСКИХ СТУДЕНТОВ
“ОСНОВА” ВО ЛЬВОВЕ В 1943–1944 ГГ.:
ИСТОРИКО-ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ**

Рената САМОТІЙ

*Национальный университет “Львовская политехника”, Научно-техническая библиотека,
ул. Профессорская, 1, г. Львов, 79013, Украина, тел. (032) 258-26-62,
эл. почта: rsamotyj@gmail.com*

В статье проведено источниковедческое исследование “Бюлетеня” – органа общества украинских студентов “Основа” на Технических профессиональных курсах, который выходил на протяжении 1943–1944 гг. Проанализировано содержание газетных материалов.

Ключевые слова: общество “Основа”, Технические профессиональные курсы, Львовская политехника, издательская деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 5.03.2010

Прийнята до друку 29.03.2010